

Kamnolomi Gustava Tönniesa v Repentabru in Nabrežini

Gorazd Humar

Uvod

Področje jugozahodnega Krasa na stiku z Jadranskim morjem v Tržaškem zalivu je bilo že v časih starega Rima bogato nahajališče kvalitetnih kamnolomov, v katerih so takrat še na razmeroma primitiven način pridobivali kamen za gradnjo stavb, nagrobnih spomenikov in svetišč. Sistematično so Rimljani pričeli iz teh kraških kamnolomov pridobivati kraški apnenec primeren za obdelavo nekje v času med 2. in 1. stol. pr. n. št. To sovpada z največjo rastjo in razcvetom mesta Aquilea (Oglej). To mesto je nastalo okoli leta 181 pr. n. št. kot obrambno mesto, s katerim so hoteli zavarovati pred vdori tujih ljudstev severovzhodni del apeninskega polotoka. Največ kamna iz kraških kamnolomov, posebej iz nabrežinskih, so Rimljani uporabili za arhitekturno ornamentiko, kar nam potrjujejo številna najdišča v Ogleju. Pridobivanje kamna iz kraških kamnolomov je trajalo vse nekje do 5. stoletja, ko je razpadlo rimsko cesarstvo. Spomin na takratne čase se je ohranil in še danes se imenuje eden od nabrežinskih kamnolomov Cava Romana (Rimljanski kamnolom).

V geološkem pogledu spada kraški apnenec med razmeroma mlade kamenine stare od 50 do 110 milijonov let, posebej če pomislimo, da je naš planet star okoli 4,5 milijarde let. Kraški apnenec spada med usedlinske kamenine različnih geoloških formacij, ki vsebujejo ogromno okamnelih organizmov prekritih z blatom in peskom. Med prevladujočimi okamninami izstopajo predvsem rudisti. To so izumrli mehkužci, katerih školjko je predstavljalo dvoje lupin. In teh okamnelih ostankov takrat živečih organizmov je v kraškem kamnu veliko in prav to mu daje izredno lepoto. Lepota okamnelih morskih organizmov pride najbolj do izraza, ko kraški kamen zbrusimo do visokega sijaja. Takrat tudi najbolje vidimo strukturo zgradbe kraškega kamna. Tako brušen kamen imenujemo tudi marmor, kar pa ne smemo zamenjevati z naravnim metamorfno preoblikovanim marmorjem.

In prav ta lastnost kraškega kamna je napravila ta kamen atraktiven za uporabo v stavbarstvu in arhitekturi tako v rimskih kot tudi kasnejših časih ob koncu 19. stoletja.

Nakup kamnolomov na Krasu je bil velika poslovna poteza

Gustav Tönnies je kot dober gradbeni podjetnik kmalu spoznal lastnosti in prednosti kraškega kamna, posebej pa njegovo univerzalno uporabnost. Vendar je postalo področje nabrežinskih kamnolomov za industrijsko izkoriščanje zanimivo šele z dograditvijo Južne železnice iz Dunaja do Trsta preko Ljubljane. Ljubljana je dobila železniško povezavo z Dunajem kar osem let pred Trstom že leta 1849. Njen prihod je opisoval že France Prešern v pesmi *Železna cesta*. In Gustav Tönnies je zato zagotovo vedel, da bo prihod železnice do pristanišča Trst pomenil edinstveno poslovno

priložnost za prodajo kraškega kamna širom po habsburškem cesarstvu. Pomembnost pristanišča Trst se je še posebej povečala leta 1869, ko je bil odprt Sueški prekop in ko so se odprle povsem nove trgovske poti proti Daljnemu vzhodu.

Svoj prvi kamnolom je Gustav Tönnies na tržaškem Krasu pri Repentaboru odprl že leta 1855, to je dve leti prej preden je Južna železnica prispela do Trsta. Poslovni občutek Gustava Tönniesa je prišel s tem nakupom povsem do izraza, saj je vedel, da bo vrednost kamnoloma s prihodom železnice v Trst nedvomno narasla.

S prihodom Južne železnice v Nabrežino, kjer je bilo pomembno železniško križišče, se je pričel tudi nesluten razvoj nabrežinskih in kasneje tudi okoliških kamnolomov. Po železnici so na delo v kamnolome lahko prihajali številni novi delavci in ne samo domačini, s postaje pa so z vlaki odhajali kamniti bloki primerni za obdelavo. Sam kraj Nabrežina je v tem času začel hitro rasti. Nastale so številne nove trgovine, pošte in predvsem gostilne, v katerih so delavci iz kamnolomov gasili svojo žejo in večkrat zapravili večino svojega zaslužka. Tako so v obdobju pred koncem 19. stoletja naštel samo v Nabrežini kar 35 gostiln.

Raslo in povečevalo se je število kamnoseških delavnic kot tudi špediterskih podjetij, ki so se ukvarjala predvsem s prodajo kamna.

Gustav Tönnies je kasneje leta 1864 odprl še svoj prvi kamnolom v Nabrežini na parceli št. 1324/1. Le to je odkupil od nabrežinske občine, kar dokazuje tudi pisni dokument, ki se je ohranil. Ponudil je za nabrežinsko občino dokaj ugodno ceno, ki jo je občinski odbor z polnim soglasjem potrdil. To se je zgodilo 13. marca 1864, nakar je goriški deželni zbor prodajno pogodbo med občino in podjetnikom Tönniesom potrdil na svoji 14. seji.

Zakaj je bil kraški kamen tako tržno zanimiv in zato tudi iskan?

Ena od prednosti kraških kamnolomov, ki je že bila omenjena, je dejstvo da so se vsi kamnolomi nahajali v neposredni bližini Južne železnice kot tudi pristanišča Trst. To so bile prednosti v logističnem pogledu, vendar je bil kraški kamen med arhitekti in gradbeniki zelo iskan zaradi svojih mehanskih in fizikalnih lastnosti. Predvsem kraški kamen odlikuje izredna homogenost notranje strukture, visoka mehanska trdnost primerna tudi za večje obremenitve kot tudi obstojnost na abrazijo in predvsem majhna stopnja vodovpojnosti kamna. Prav slednja lastnost vseh vrst kraških kamnov je izredno pomembna za njihovo časovno trajnost in obstojnost na zmrzovanje. Zaradi majhne vodovpojnosti je kraški kamen sposoben brez trajnih posledic prenašati tudi zelo nizke temperature globoko pod ničlo, hkrati pa je v smislu obstojnosti lahko vzdržal izredno veliko število ciklusov zmrzovanja in odtajanja. Kamnom, ki to zmorejo, rečemo da so zmrzlinško obstojni. V primerjavi z nabrežinskim apnenecem je imel repenski apnenec iz Repentabora (imenovan kar Repen)

še nekoliko boljše lastnosti oz. manjšo vodovpojnost. Repen je bil posebej iskan za tiste gradbene elemente, ki so bili bolj izpostavljeni vodi.

Sicer pa se nabrežinski in repenski apnenec med sabo razlikujeta predvsem v barvi. Nabrežinski apnenec je svetlejši in bolj bele barve, medtem ko je repenski apnenec bolj sive barve in bolj drobnozrnate strukture. Verjetno se je tudi iz teh razlogov Gustav Tönnies odločil, da bo imel tako kamnolom v Repentaboru kot v Nabrežini, saj je iz obeh kamnolomov lahko pridobival obe najbolj iskani vrsti kraškega apnenca.

Kraški kamen so iz kamnolomov razvažali na vse konce sveta

Težko je danes reči kdo vse so bili odjemalci kamna iz kamnolomov v lasti Gustava Tönnisa. Zato lahko Tönnisove kraške kamnolome postavimo v kontekst ostalih večjih kamnolomov in kamnoseških delavnic iz druge polovice 19. stoletja. Znano je, da so lastniki kamnolomov pri večjih naročilih med sabo sodelovali in se dopolnjevali, posebej ko so bili dobavni roki kratki.

Prva naročila večjih količin kraškega kamna so prihajala prav iz velikih mest habsburške monarhije. Železnica je omogočala dobave večjih količin kamna v kratkih rokih.

Med najbolj znanimi zgradbami na Dunaju iz druge polovice 19. stoletja jih je večina narejena ali oblečena s kraškim kamnom. Tako so za gradnjo dunajskega parlamenta med leti 1873 in 1883 dobavili na Dunaj kar 6.000 ton kraškega kamna, s katerimi so obložili zunanje zidove parlamenta in izdelali vse arhitektonske okraske. Sledila je gradnja Borzne palače (1877) in leta 1881 še sodne palače. Med dunajskimi gledališkimi objekti so kraški kamen uporabili pri gradnji mestnega gledališča Burgtheater in Državne opere, pri kateri so za notranjo in zunanjo stran stavbe porabili kar 9.000 ton kraškega apnenca.

Kraški kamen je bil prepeljan tudi v Prago za gradnjo glavne železniške postaje in v Budimpešto za gradnjo Državne opere.

Mesta so kar tekmovala med sabo katero bo imelo prestižnejše objekte. Tudi bližnji Trst se lahko pohvali s številnimi objekti zgrajenimi iz kraškega kamna. Med številnimi objekti bank, svetišč in upravnih palač verjetno najbolj po svoji lepoti in obsežnosti prednjači poslopje ladijskega prevoznika in zavarovalnice Lloyd zgrajeno leta 1883.

Vendar je kraški kamen hitro našel pot tudi v bolj oddaljene dežele, posebej v Egipt, kjer je s kraškim kamnom veliko gradil goriški arhitekt Anton Lasciac. Tržaški Lloyd je v Trstu brezplačno nakladal kamen na ladje za Egipt, ker je kamen ladjam služil kot balast za stabilnost. Obstajajo dokumenti, da so kraški kamen vozili celo v Novo Zelandijo ter v New York.

Edini inženirski objekt, ki je bil v celoti narejen iz nabrežinskega kamna pa je bil svetovno znani železniški most čez Sočo pri Solkanu, ki se ponaša z največjim kamnitim lokom med mostovi. Razpon njegovega loka meri 85 m. Da je bil pri njegovi gradnji uporabljen prav nabrežinski kamen

ni bil slučaj. O izbiri je odločala bližina nabrežinskega kamnoloma in predvsem odlične mehanske in fizikalne lastnosti nabrežinskega školjčnega apnenca. Tudi v primeru solkanskega mostu je igrala odločilno vlogo poleg njegove visoke mehanske trdnosti prav njegova zmrzljinska obstojnost in s tem povezana časovna trajnost.

Zlato obdobje kraških kamnolomov je trajalo vse do začetka prve svetovne vojne in nastankom soške fronte, ko je bila uničena in opustošena večina kamnolomov v okolici Nabrežine in Repentabra. Tako nam tudi ni posebej znana usoda kamnolomov družine Tönnies v tem in po tem času.

Uporabljeni viri:

1. Breclj-Legiša-Vogrič, Nabrežinski kamnolomi, Založništvo tržaškega tiska, d.d. Trst, Trst 1989
2. Gorazd Humar, Kamniti velikan na Soči, Založba Branko, Nova Gorica 1996
3. Več avtorjev, Der Naturstein aus dem Triester Karst, Camera di Commercio Industria Artigianato e Agricoltura, Trst 1889
4. Cava Romana, Societa per Azioni, katalog

mune di Nabresina la vendita d'un fondo comunale. — Vorrà il sig. relatore comunicare la rispettiva proposta.

Doljac: (legge) Il comune di Nabresina in seguito a deliberazione presa ad unanimità di voti nella seduta del consiglio comunale dell' 13 marzo 1864 N. 23 vendeva al sig. Gustavo Tönnies di Lubiana a mezzo del contratto di pari data sub .|. la particella N. 132471 di Klafter 4440 per f. 4440 val. aust. cioè in ragione di f. 1 il Klafter.

Inoltre il contratto per la sua conferma a mezzo dell' i. r. Pretura di Comen all' eccelsa i. r. Luogotenenza si rimetteva da quest' ultima con suo rescritto 18 pure decorso marzo N. 47447820 alla Giunta provinciale coll' osservazione, che dal lato della medesima nulla ostasse alla conferma di questa vendita.

Considerando, che il contratto è molto vantaggioso per il comune di Nabresina già per il prezzo attribuito ad un fondo sterile di f. 1, per Klafter, e perchè serve ad introdurre nel comune una nuova industria, cioè una regolare cava di pietra, ed essendo il contratto stato stipulato regolarmente e con piena ed unanime soddisfazione dell' intera rappresentanza comunale, così non esita la Giunta di proporre la ratifica del medesimo.

Capitano: Se nessuno domanda la parola, metto ai voti la proposta ed invito quei sigg. che s' uniscono alla medesima d' alzarsi. (unanimità)

Slika 1: Del teksta zapisnika deželnega zbora Goriške in Gradiščanske poknežene grofije, s katerim je bil leta 1864 podjetniku G. Tonniesu dovoljen nakup kamnoloma v Nabrežini.

Slika 2: Stavba dunajskega parlamenta ima vgrajenih 6.000 ton nabrežinskega okrasnega kamna (1873-1883)

Slika 3: Tudi dunajsko mestno gledališče (Burgtheater) je zgrajeno iz nabrežinskega kamna. Gradnja je potekala med leti 1874 in 1888).

Slika 4: Solkanski železniški most iz leta 1906 je zgrajen iz nabrežinskega kamna. Most ima največji kamniti lok na svetu z razponom 85 m.